

ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ НЕПРЯМИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Рубчак О.Б.

Київський національний лінгвістичний університет

olun_ka@ukr.net

The paper presents the review of existing approaches to explaining peculiarities of indirect speech acts as well as justification of the research of their prosodic features. By outlining the aim of indirect speech acts the role of intonation in their presentation is defined.

Key words: *indirect speech act, intonation, melody, pragmatic aim.*

Сучасні дослідження просодичного оформлення усного мовлення мають на меті, у першу чергу, встановлення інтонаційних засобів, що сприяють досягненню мовцем комунікативної мети висловлення, спрямованої на здійснення впливу на аудиторію. Дослідженням мовленнєвих актів займалися провідні зарубіжні (Д. Вандервекен, П. Грайс, Дж. Остін, Дж. Серль) і вітчизняні (Г. Г. Почепцов, І. М. Шуляк) лінгвісти, що свідчить про значний інтерес до засобів здійснення маніпулятивного впливу на потенційних слухачів і способів досягнення мети комунікації. Слід зауважити, що дослідників однаковою мірою цікавить вивчення і прямих, і непрямих мовленнєвих актів, розподіл на які здійснюється відповідно до засобів їх вираження. Проте дослідженню інтонаційних засобів, які мовці використовують для актуалізації непрямих мовленнєвих актів, не було приділено належної уваги.

Слідом за І. М. Шуляк ми розглядаємо непрямий мовленнєвий акт як акт мовлення, у якому експліцитне вираження наміру змінюється непрямим вираженою мовленнєвою інтенцією [7, с. 287–288]. Тобто у непрямих мовленнєвих актах спостерігається розходження між формою і прагматичним змістом висловлення. При цьому ступінь розбіжності між способом вираження та змістом може варіювати [3, с. 403].

Беручи до уваги, що імпліцитне значення є змістом без вербальної форми, тобто не передбачає експліцитної маніфестації, проте, водночас, не може існувати без форми його вираження, яке представлене спеціальними комбінаціями мовних одиниць [1, с. 14], постає питання ролі просодичних засобів оформлення непрямих мовленнєвих актів. Відомо, що саме просодія допомагає зрозуміти основний смисл висловлення [5, с. 21], а також передати логічну й емоційну інформацію, що міститься у повідомленні [2]. Для

актуалізації непрямих мовленнєвих актів використовуються фонетичні засоби сегментного і надсегментного рівнів.

Модифікації складових інтонації, а саме мелодики, ритму, фразового наголосу, темпу та пауз, гучності і тембру, яка є обов'язковим компонентом організації усних текстів і їх окремих елементів, породжують відповідні зміни смислу висловлення мовців. Важливо відмітити також, що часто саме інтонаційні засоби здатні розкрити справжній смисл висловлення.

Розглянемо деякі особливості вживання термінального тону, як одного з компонентів мелодики, що може допомогти зрозуміти реальний зміст повідомлення. Так, високий спадний термінальний тон створює ефект зацікавленості мовця й вагомості сказаного. У деяких ситуаціях низький висхідний тон підкріплений неприємним виразом обличчя може свідчити про жорсткість, непохитність, настороженість, стриманість. Низький висхідний тон широкого діапазону позначає недовіру, критику, погрозу. На відміну від цього, високий висхідний тон використовується для оформлення сумнівів, схвильованості, здивування. Своєю чергою, висхідно-спадний ядерний тон указує на іронію, сарказм, глузливість мовця [2, с. 114].

Розглядаючи просодичне оформлення непрямих мовленнєвих актів, не можна не зважати на невербальні засоби спілкування. При цьому невербальні компоненти мовлення впливають в основному на підсвідомість слухачів, мимоволі створюють психофізичний образ мовця, формують певну психологічну установку слухачів до мовця [4, с. 29].

До невербальних засобів прийнято відносити невербальні вокальні, кінестетичні, кінетичні, проксемічні елементи, які допомагають учасникам інтерв'ю координувати інтерактивну послідовність; отримувати зворотній зв'язок про отримання та інтерпретацію свого повідомлення; досягати певної мети, спрямованої на контроль поведінки співрозмовника, а також допомагають комунікантам структурувати вербальний текст [8, с. 810].

Не виникає сумнівів, що на вибір мовних, зокрема й просодичних, і позамовних засобів спілкування впливає низка соціокультурних факторів, як от культура, соціальні відносини, моральні цінності людей, які використовують певну мову [6, с. 91]. Безумовно, ці чинники потрібно брати до уваги, досліджуючи інтонаційні засоби актуалізації непрямих мовленнєвих актів.

Отже, завдяки широкому арсеналу просодичних і позамовних засобів мови кожен мовець здатен успішно використовувати непрямі мовленнєві акти і здійснити маніпулятивний вплив на співрозмовників. Зокрема, вибір

просодичних засобів обумовлюється, значною мірою, низкою соціокультурних факторів.

Таким чином результати виконаного попереднього аналізу показують доцільність і необхідність здійснення більш глибокого експериментально-фонетичного дослідження наявних в англійській мові інваріантів інтонаційних моделей оформлення непрямих мовленнєвих актів і впливу, який здійснюють мовці на слухачів за допомогою таких висловлень.

Література

1. Іванишин Н. Ознаки імпліцитності як мовної категорії / Н. Іванишин // Лінгвістичні студії : [збірник наукових праць] / Донецький національний університет. — 2011. — Вип. 22. — С. 12–17.
2. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / Алла Андріївна Калита. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2001. — 351 с.
3. Михайлова Л. В. Класифікація мовленнєвих актів: різноманітність підходів / Л. В. Михайлова // Вчені записки Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія" : [збірник наукових праць] / Харківський гум. ун-т "Народна українська академія". — 2014. — Т. 20. — С. 394–406.
4. Морозов В. П. Искусство и наука общения: невербальная коммуникация / Владимир Петрович Морозов. — М. : ИП РАН, Центр "Искусство и наука", 1998. — 164 с.
5. Потапова Р. К. Язык, речь, личность / Р. К. Потапова, В. В. Потапов. — М. : Языки славянской культуры, 2006. — 496 с.
6. Рогатюк А. Є. Непрямі мовленнєві акти як форма реалізації негативної ввічливості у сучасній англійській мові / А. Є. Рогатюк, І. Л. Рабійчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2011. — Вип. 4. — С. 91–93.
7. Шуляк І. Непрямий мовленнєвий акт як мовний репрезентатив комунікативної інтенції / І. Шуляк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. — 2015. — Вип. 4. — С. 287–291.
8. Encyclopedia of Linguistics / [ed. by Phillip Strazny]. — Vol. 2. — New-York, Oxon : Fitzroy Dearborn, 2005. — 1245 p.